

TÜRÜK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue: 23, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 10.10.2020

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 20.12.2020

Sayfa / Page:116-127

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Topçu

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

ctopcu@sakarya.edu.tr

TÜRKÇE DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARINDAKİ BİRLEŞİK YAPI SORUNUNUN “EK” TARAFI

Öz

Türk dilinin grameriyle ilgili hangi unsur olursa olsun, bir yapısı ve bir de görevi/işlevi/fonksiyonu vardır. Görevini de ancak sahip olduğu yapıda yerine getirebilir. Yani, yapı ile görev arasında bir ilişki bulunmaktadır. Ancak dil bilgisi çalışmalarında morfofonemik unsurlar, morfofonetik bağımlılıklarla açıklanmaya çalışıldığı için, yapının (ve ona ait bilginin) işlenişi sorunlu ve tartışmaya açık birçok hususu içermektedir. Sesten cümleye kadar bütün gramer unsurları bu sorunlu yapı konusunun, kendilerine göre şekillenen farklı başlıklarını temsil etmektedir. Eklerin yapısı da bu başlıklardandır. Eklerin yapısına göre tasnifi konusunda genellikle basit ve birleşik şeklinde ikili bir yapı sınıflamasının kabul gördüğü bilinmektedir. Ancak eklerde bu şekildeki gibi bir yapı tasavvuru ve tasnifinin Türkçenin ekleşme düzenine uygun olmadığı ifade edilmelidir. Nitekim, söz konusu iki yapı türünün hem müstakil hem de birbirlerine muadil birer sınıf oluşturmaları noktasında dikkate alınan ölçü/ölçülerin pek sağlıklı olmadığı görülmektedir. Bu husustan hareketle, çalışmada birleşik ekin üst yapı kimliğinin ve üst yapıda kendisine bağlı alt yapı sınıflarının hangi esaslara dayalı olarak biçimlendirildiği ele alınacaktır. Bu biçimlendiriliş, kaçınılmaz bir şekilde, basit ek yapısının karşıtlığında sorgulanmayı gerektirmektedir.

Anahtar kelimeler: yapı, ek, görev, basit, birleşik.

THE "SUFFIX" SIDE OF THE COMBINED STRUCTURE PROBLEM IN TURKISH GRAMMAR STUDIES

Abstract

Whatever element is related to the grammar of the Turkish language, it has a structure and a function. It can only fulfill its function in the structure it has. That is, there is a relationship between structure and function. However, since the morphophonemic elements in grammar studies are tried to be explained by morphophonetic dependencies, the processing of the structure (and its information) contains many problematic and controversial issues. All grammatical elements, from sound to sentence, represent the different titles of this problematic structure issue, which are shaped according to them. The structure of the suffixes is also among these titles. It is known that the dual structure classification, simple and compound, is generally accepted for the classification of suffixes according to their structure. However, it can be said that such a structure design and classification in the suffixes isn't suitable for the opposition order of Turkish. As a matter of fact, it's seen that the measure / measures taken into account at the point that these two building types constitute both separate and equivalent classes to each other aren't very healthy. From this point of view, the study will discuss the basis on which the superstructure identity of the joint attachment and the sub-structure classes attached to it in the superstructure are shaped. This configuration inevitably requires questioning in the contrast of simple suffix structure.

Key words: structure, suffix, function, simple, compound.

Giriş

Her dil bilgisi unsurunun bir yapısı vardır. Bu yapı, ait olduğu unsura özgüdür ve o “unsuru meydana getiren niteliklerin toplamına yapı...” (Kuş 2018: 73) denir. Yapıyı oluşturan esaslar da yapının yapı taşlarının ölçüleridir. Dolayısıyla yapı, kendisine bağlı unsurun yanı sıra, onun karşıtlık ilişkisi içinde bulunduğu diğer unsurlarla da birlikte değerlendirilmesi gereken bir konudur.¹ Ancak Türkçe dil bilgisi çalışmalarında yapı ile ilgili söylenenlerin, gerçekte onun ne olduğu/olması gerektiğine dair bir açıklamadan ziyade, çeşitli gramer unsurlarının doğrudan yapı bakımından sınıflandırılması noktasında vücut bulduğu ve bu sınıflamanın genelinin de basit, türemiş, birleşik üçlüsü ekseninde şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda, yapı konusunun işleniş bakımından çeşitli alt başlıklar oluşturulmuş olmakla birlikte, o alt başlıkların da en az kendileri kadar problemler içerdiği göze çarpmaktadır. Bu başlıklar içinde yapısına göre kelimelere, yapısına göre cümlelere vs. yer verilmekte ve kelime, cümle temelinde birden fazla yapı sınıfı ortaya konulmaktadır. Bu listeye, çalışmamızın esasıyla ilişkili olan eklerin yapısı başlığı da ilave edilebilir.

¹ Nitekim, Üstünova (2014: 66) da “Bir sistemin unsurları arasındaki ilişkilere yapı denir.” şeklindeki ifadesiyle bu hususa işaret etmektedir.

Türkçe dil bilgisi çalışmalarında ekler konusunda yapılan incelemelerin, genellikle işlev üzerinde yoğunlaştığı görülür.² Buna ilaveten ekler, yukarıda da ifade edildiği gibi yapıları bakımından da değerlendirilmiştir. Hatta bu konuda birçok araştırmacının fikir birliği içinde olduğu da söylenebilir. Bu fikir birliği, genel itibarıyla, eklerin yapı bakımından basit ve birleşik olmak üzere iki sınıfa ayrıldığı üzerinedir.³ Ekler konusunda ortaya konulan yapı sınıfları bu şekliyle, neredeyse genel-geçer bir doğru imiş gibi kabul görmektedir. Çalışmamızın esasını oluşturan “birleşik ek⁴” terimi de eklerin yapısına göre değerlendirilmesi sonucu öne sürülmüş bir terimdir. Bu noktadan hareketle öncelikle, içeriğinin ne olduğu (yani nasıl oluşturulduğu) ve bu konuyu şekillendiren izahların problemleri taraflarının görülebilmesi için, eklerdeki yapı konusunun işleniş şekli ortaya konulmalıdır. Bu, aynı zamanda söylenegelenlere göre, hangi ek yapılarının, hangi ölçü/ölçülerle yapı(landır)ıldığı bilgisinin sorgulanma imkanını da beraberinde getirecektir.

Bu bağlamda, Türkçenin dil bilgisi kaynaklarında genellikle, eklerin yapısı ve dolayısıyla birleşik (veya basit) ek konusuna son zamanlara kadar müstakil bir başlık olarak yer verilmediği söylenebilir. Ekler bahsinde morfepler ve onların görevleri anlatılırken bazılarının kökenleri hakkında da bilgi verilerek, bu köken bilgisinin doğrultusunda yapıları konusunda da görüş bildirilmekteydi. Yapısı bakımından basit olanlar için buna pek gerek duyulmazken, birleşik olduğu düşünülenler için bu şekilde bir değerlendirme yoluna gidilmesi sık görülen bir durumdur. Son zamanlarda ise, bütün bu birleşik olduğu ileri sürülen eklerin ve onların kökeni/görevi hakkında verilen bilgilerin, yapılan değerlendirilmelerin birçok kaynaktan derlenip kendi içinde alt yapı özelliklerine göre sınıflandırıldığı *Türkçede Birleşik Ekler* (Keskin, 2020) adlı bir kitap yayımlanmıştır. Dolayısıyla, biz de konuyla ilgili birçok ayrıntı ve örnek konusunda eldeki en derli toplu ve en güncel çalışma olduğu için büyük ölçüde bu kaynağa başvurduk.

Ancak bu yazının hazırlanmasındaki esas amacın, örneklerin tek tek incelenmesi ve değerlendirilmesi olmadığını belirtmek gerekir. Zira, neredeyse bu konudaki bütün örneklerin birleşik yapı özelliği gösterdiği kanaatinin oluşmasında etkili olan bakış açısı, aynı düşünceden beslenmekte ve benzer durumdaki bütün örnekler için aynı yöntem uygulanmaktadır. Asıl gayemiz, eklerin yapısı konusundaki yaygın ve adet haline gelmiş bu bakış açısını sorgulamak ve bu bakışın problemleri taraflarını ortaya koymaktır. Bu sebeple, burada bütün örnekler için yer verilmeyerek, yukarıda bahsi geçen kaynaktan ve bunun yanı sıra başka birkaç çalışmadan da alınan sınırlı sayıdaki örnek, konunun daha sağlıklı anlaşılabilmesi için söz konusu edilecektir.

Eklerin yapıları hakkında fikir beyan edilirken, öncelikle onların nasıl oluştuğu konusunda bir açıklama yapılmasının genel bir temayül haline geldiği gözlemlenmektedir. Buna göre Türk dilinde eklerin şu yollarla oluştuğu görüşü yaygındır: “1. Bazı eklerin kelimelerin ekleşmesinden

² Mesela Turan (2008 ve 2018), Topçu (2020) gibi.

³ Ancak Delice'nin, bu ikili sınıflamaya üçüncü bir yapı sınıfı olarak “birlikte ek”in de eklenmesi gerektiği yönündeki görüşünü burada anmak gerekir. Delice, yapıca “birlikte ek” olarak nitelendirdiği eklerin, birbirinden ayrı bir şekilde, iki farklı kelimeye eklenen fakat ikisi birlikte bir görevi yerine getiren ekler olduğunu ifade etmektedir. Böylesi bir husus, kelime- kelime karşıtlığı (ve diğer karşıtlık ilişkileri de) göz önünde bulundurularak ayrıca ele alınması gerektiğinden, çalışmaya dahil edilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Delice, İbrahim (2014). “Türkçenin Ekleri Yapı Açısından Nasıl Sınıflandırılmalıdır?”, *VIII. Türkoloji Kongresi, 30 Eylül-4 Ekim 2013*, İstanbul Üniversitesi, s. 295-309. Ayrıca adı anılan birlikte eklerin işlevlerine dair Karaca (2014)'nın ilgili yazısına da bakılabilir.

⁴ Birleşik ek terimini kullanan araştırmacılara dair şu isimler örnek verilebilir: Banguoğlu (2000: 187), Korkmaz (2009: 18), Karadoğan (2004), Doğan (2014), Gülsevin (2000).

ortaya çıktığı bilinmektedir... -lA, -s°n, -°m, -dur .. vb, 2. Yeni ekler ortaya çıkarılırken var olan bir ek çeşitli ses olaylarına uğrayarak değişmekte, yeni bir ek görüntüsüyle yaşamaktadır...+ga/+ka'den +a/+e'ye..., 3. Bir kısım yeni ekler, var olan ekler birleştirilerek oluşturulmaktadır... -mAdAn, 4. Bir kısım yeni eklerin oluşumu da Eski Türkçe döneminden beri var olan bazı eklerin Türkçenin bazı kelimeleriyle kaynaşarak yeni bir ek kimliğiyle karşımıza çıkmaları şeklindedir...-dAş, -mAz, -maç, -leyin.” (İlhan 2019: 151-152) Sayılan bu dört yol içinde -ikincisi⁵ hariç- üçünün birleşik ek konusunda yapılan değerlendirmelerin kapsamına girdiği söylenebilir.

Eklerin oluşumuyla ilgili sıralanan bu yolların, süreç olarak, son dönem çalışmalarında - yabancı kaynaklardan istifade edilerek- genellikle “gramerleşme /dilbilgiselleşme (ve teorisi)⁶” terimiyle adlandırıldığı görülmektedir ve bu terim en basit şekliyle “sözcüğün gramatikal unsur haline gelmesi” (Keskin age.: 53) (yani ek haline gelmesi) olarak izah edilmektedir.⁷ Sözcüğün ek haline gelmesinde veya gelmesiyle birlikte işlev birleştirme, kaynaşma, kalıplaşma, yığılma gibi bazı gramer olaylarının da gramerleşme süreçlerinde ortaya çıkan aşamalar/etkenler olarak sunulduğu söylenebilir. Ortaya atılan bu gramer terimlerine/olaylarına dikkat çekmemizin sebebi, bunlar ile eklerin yapısı arasında bir bağlantı kurulduğunu gözlemlemiş olmamızdır. Şöyle ki bir ekin nasıl oluştuğuna dair yapılan izahlarda bu olaylar, “basit ekler”den “birleşik ekler”e doğru uzanan bir teşekkül sürecinin şekillenmesinde birer basamak imiş gibi gösterilmektedir.

Adı geçen bu aşamaların içeriğinin ne olduğunu kısaca hatırlatmak uygun olabilir. Türkçede eklerin kelimelerden geldiği görüşü⁸ herkesçe malum olmakla birlikte, bazı tek sesli morfemlerin birbiriyle kaynaşması⁹ sonucu oluştuğunu savunanların olduğu da belirtilmelidir. Fakat son zamanlarda, kaynaşmanın sadece tek sesli birden fazla morfemin birbirine bağlanması için değil, birden fazla sesli eklerin birbirleriyle bağlanması ve aynı zamanda eklerin kelimelerle de birbirine bağlanması (yani geniş çerçevede birleşme) anlamında kullanıldığı göze çarpmaktadır.¹⁰ Üstünova (2008: 24-25) da Türkçedeki eklerin çoğunlukla tek heceli olduğu bilgisinden hareketle “bugün iki heceli gözükenlerin büyük kısmı, kaynaşma kuramını destekleyenlere göre, “ek + ek” kalıplaşması sonunda ortaya çıkmıştır.” şeklindeki açıklamasıyla bu konuya dikkat çekmektedir.

Sürecin bu aşamasında, araştırmacılara göre, yukarıda adı geçen kalıplaşma da devreye girebilir. Önceleri “Herhangi bir kelimeye eklenen çekim veya yapım ekinin bilinen belirli görevi ile değil de eklendiği kelime ile beklendiğinden ayrı yeni bir anlam meydana getirecek şekilde

⁵ Bizce, İlhan'ın sözünü ettiği ikinci yol, yeni bir ek oluşumu değil; var olan bir ekin, tabii bir biçimde, ses olayı yaşayarak yani sadece morfofonetik bakımdan değişmek suretiyle varlığını devam ettirmesi olarak yorumlanmalıdır.

⁶ Gramerleşme/dilbilgiselleşme konusuna bu çalışmada uzun uzadıya yer verilmeyecektir, konu hakkında detaylı bilgi için Gökçe (2013) ve Keskin (age.)'e ait çalışmaların ilgili kısımlarına bakılabilir. Ancak burada en azından, ilgili terimin tartışmaya açık olduğu söylenebilir. Mesela kelimenin, Türk dilinin tarihi seyri içinde daha sonraları ek haline gelmesi, bir gramerleşme/dilbilgiselleşme değil, bir morfolojik değişikliktir. Zira kelime, kelimeyken de bir gramer/dil bilgisi unsurudur; yani bu kimliği ek haline gelmekle kazanmış olmaz.

⁷ Hatta, son zamanlarda araştırmacılar tarafından çok rağbet gören bu teorinin “sadece sözcükten eke giden bir süreç değil aynı zamanda gramatik işleve sahip olmuş bir yapının daha fazla gramerleşme eğilimi gösterdiği bir süreç olduğu...” (Keskin age.: 17) bilgisine de rastlanmaktadır.

⁸ Ayrıntılı bilgi ve örnekler için, bu görüşü bitişim (agglutination) teorisi adı altında değerlendiren ve savunan Kuznetsov (1997)'ün “Türkiye Türkçesinin Morfoetimolojisine Dair” adlı yazısına bakılabilir.

⁹ Bu görüşün de kaynaşma (fusion) teorisi olarak Kononov gibi bazı araştırmacılar (Kuznetsov age.: 194) tarafından savunulduğu söylenmektedir.

¹⁰ “... birden çok ekin, sahip oldukları fonksiyonları sürdürerek ya da başka fonksiyonlar edinerek kaynaşması ve birleşik kalıplaşması yoluyla oluşan morfemlere birleşik ek denildiği söylenebilir.” (Çelik 2018: 374) gibi.

birleşip kaynaşması olayı.” (Korkmaz 2000: 1), sonraları ise daha da genele yayılarak “... eklerin genel ve beklenen işlevlerinin dışında başka bir türde kullanılması” (Hirik 2017: 220) olarak tanımlanan kalıplaşma; eklerin birleşmesinde etkili olabilen bir hadise olarak sunulmaktadır. Çünkü birleşik eklerin ayrı ayrı eklerin birleşmesiyle oluştuğu düşünüldüğü için; birleşmenin malzemesi olan ekler, birleştikten sonra başlangıçta var olan (asli/bilinen/beklenen) görevlerini değil de başka bir görevi ortak olarak icra ederler ve artık bir kelimeye eklenecekleri zaman ayrılmaz bir bütün olarak eklenirler.¹¹ Ancak Türk dilinde hiçbir şekil hiçbir görev için kalıplaştırılmaz, çünkü görevler şekle bağlı değildir.

Yukarıda zikredilen hadiselerle birlikte, gramerleşmenin başka bir yolu olan işlev birleştirme yani “eklerin yapı ve işlev olarak birleşmesi” (Biray-Keskin 2015: 116) işlemini de gerçekleştirmiş olur. Bunlara ilaveten kaynaşma, kalıplaşma hadiselerinin gerçekleştiği durumlarda Korkmaz’ın “... bir ekin yahut aynı görevdeki şekilce farklı eklerin kelime içinde arka arkaya sıralanması” (Korkmaz 1960: 173) şeklinde tanımladığı yığılma¹² nın da birleşik ek oluşumuna sebebiyet verebildiği söylenmektedir: “Eski Anadolu Türkçesinde -^omtı benzerlik ekinden (ekşimti v.b.) genişletilmiş +^omtı+rak...: yeşilimtırak, sarımtırak ... (+rak mukayese eki)” (Korkmaz age.: 177) gibi. Ancak bir ekleşmede aynı görev eş zamanlı olarak tekraren eklenemez ve ne kadar görev varsa o kadar ek vardır. Bu sebeple de görevlerin yığılması söz konusu değildir.

Buraya kadar derlediğimiz bütün bu açıklamalardan birleşik ek değerlendirmesinde esasen iki hareket noktasının yönlendirici olduğu anlaşılmaktadır: 1. Başlangıçta kelime iken daha sonra eke dönüşen unsurların bazı kelime veya eklerle birleşmesi, 2. Başlangıçta ayrı birer ek olan unsurların birbirleriyle veya kelimelerle birleşmesi. Araştırmacılara göre, bu hareket noktalarının ikisi de bir gramerleşme sürecinin parçası olarak gerçekleşmekte ve birleşik ek muhteviyatının malzemesini temin etmektedir.

O halde, bu izahlar doğrultusunda birleşik ek nedir, sorusunun cevabına gelince araştırmacıların birleşik ekin ne olduğu konusundaki izahlarının, esasında başlangıçta Türkçede eklerin tek sestem (veya tek heceden) ibaret olması gerektiği¹³, bir ek birden fazla sese (veya heceye) sahipse onun birleşik ek olduğu¹⁴ veya birleşik ekin birden fazla (veya en az iki basit) ekin

¹¹ “+(I)nc ekini almış bir kelimeye gelen +I iyelik eki kalıplaşarak asli görevlerini kaybetmiş ve kelimenin bünyesine dâhil olmuşlardır.” (Biray-Keskin 2015: 130) izahında olduğu gibi. Ancak Eski Türkçede genellikle sayı anlamlı isimlere +nc olarak eklenen bu ekin daha sonra +ncl ya dönüşmesi, sonundaki ünlünün bir iyelik eki olarak eklenmesinden değil; tamamıyla bir fonetik hadise sebebiyledir. Sürekli patlayıcı, sonant dış-geniz sesi n’nin yanında bir de süreksiz patlayıcı ç sesi bulununca hançeremiz bu iki sesi hece sonu ünsüz çifti olarak fazla yorucu bulduğundan sonda bir ünlü türeterek önce n ile biten bir hece, sonra da ç ile başlayan bir açılma hareketiyle başka bir hece daha oluşturur. Yani buradaki I# sesi bir ek değil, ses-hece dengelemesi sebebiyle türemiş bir ünlü durumundadır: /nç/ > /ncl/

¹² Sarı (2015) ve Doğan’ın (2019), yığılma olayının içeriği konusunda Korkmaz ile aynı düşüncede oldukları; fakat söz konusu terim yerine “dilbilimsel uzatım” terimini kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir.

¹³ Bu durum, daha sonra söz konusu edeceğimiz basit ek yapısı olarak değerlendirilmektedir.

¹⁴ Mesela, bu duruma Arat’ın ekleri sahip oldukları seslerin sayısı ve niteliği üzerinden bir yapı sınıflamasına tabi tutması örnek verilebilir: “1. ... bir tek ünlüden ibaret olan ekler, 2. ... bir tek ünsüzden ibaret olan ekler, 3. ünlü+ünsüz seslerinden ibaret olan ekler, 4. ünsüz+ ünlü seslerinden ibaret olan ekler, 5. Ünsüz+ünlü+ünsüz seslerinden ibaret olan ekler.” Ayrıca yazar bu sınıflamasına 3. ve 5. sınıftaki ekler ile bağlantılı olarak ilave ettiği şu notuyla, birleşik eke işaret eder vaziyettedir: “iki ekin birleşmesi suretiyle, genişlemiş veya daralmış şekilleri temsil etmesi mümkündür. Msl. -lar < ol-ar -sız <sı-z v.b. Burada bir de iki veya daha fazla ekin birleşmesi veya kıyas yolu ile meydana gelmiş olması muhtemel ekler de göz önünde tutulmalıdır. Msl. yat-kır (<yat-gu-r-) yat-kız- (<yat-gu-z-)” (Arat 1955: 398-399)

birleşmesinden oluştuğu¹⁵ noktasında ortaklaştığı söylenebilir. Buna kelimelerin (ki bu kelimeler ünlem veya edat da olabilir) de işin içine katılmak suretiyle, öncelik- sonralık ilişkisi değişmekle birlikte, kelimelerle eklerin veya birden fazla kelimenin de birleşerek birleşik ek oluşturduğu yönündeki çalışmalar da dahil edilebilir.¹⁶

Buna ilaveten, eklerde bir yapı çeşidi olarak varlığı kabul gören birleşik ek sınıfı karşıtlığında -dünden bugüne neredeyse dil bilgisinde yapı konusunda âdeta bir reflekse dönüştürülmüş basit ve birleşik şeklindeki ikili yapı sınıfı beklentisinin etkisiyle de- basit ek sınıfının da var olduğu/olması gerektiği düşüncesi, araştırmacıların ek yapılarına dair izahlarında kendine yer bulmaktadır. Şöyle ki, konuya ilişkin malzeme temin ettiği düşünülen bazı örneklerin yapı bakımından birleşik olarak nitelendirilmesi, araştırmacıları zorlama bir basit ek izahı yapmaya sevk etmiş gibi görünmektedir. Mesela; “Türkçenin hece yapısına göre ya tek heceden yapılmış ya ek kaynaşması yoluyla tek hece konumuna geçmiş ya da sözcüğün önce sözlük anlamından uzaklaşıp görevli sözcük konumuna geçmesi sonra da kendinden ses olayları sonucu tek hecelik ek konumunu elde etmiş olan eklerdir.” (Delice 2014) izahında olduğu gibi. Bunun devamında, bir üst yapı sınıfı olarak sunulan basit ekin, “... Türkçenin hece yapısı doğrultusunda sesbirim ölçütleriyle kendi içinde ...” (Delice age.) şu alt yapı sınıflarını kapsadığı ifade edilmektedir: “tek ünlüden oluşanlar (-a,-e,...), tek ünsüzden oluşanlar (-ç, -k,...), ünlü+ünsüz (-aç, -ak,...) seslerden oluşanlar, ünsüz+ünlü (-cA, -cI,...) seslerden oluşanlar, ünsüz+ünlü+ünsüz (-bAç, -bII,...) seslerden oluşanlar, ünlü+ünsüz+ünlü (-ebe) seslerden oluşanlar, ünsüz+ünsüz+ünlü (-ncI) seslerden oluşanlar” (Delice age.)

Bu açıklamalarda dikkati çeken, basit eklerin tek heceden oluştuğu konusundaki ısrardır. Ancak hece¹⁷ telaffuzla (dolayısıyla fonetik) ilgilidir. Ek ise, görev elemanıdır ve görev elemanları farklı fonetik değerlere sahip olabilir. Nitekim, ekleşme telaffuza değil, göreve ve yere bağlıdır. Bu sebeple hece (veya seslerin nitelikleri) ek yapısının oluşmasında bir ölçü teşkil etmez. Mesela; +A- eki, araştırmacıların ifadelerinden yola çıkılırsa tek heceli bir ektir. Örnek olarak, *yaş* kelimesine eklendiğinde kelime (*yaş+a->*) *yaşa-* haline gelmektedir. Bu durumda ekin *yaş* kelimesine eklenmek suretiyle oluşturduğu yeni kelime iki heceli *yaşa-* olmuştur. Dolayısıyla, ekin kendisi de başka bir hecenin içinde bir boğumlanma sırasına sahip olmuş, o hecenin sesi haline gelmiştir. Çünkü ek, eklendiği kelimeye bağımlıdır, fonetik olarak ona uymak durumundadır; yani artık o kelimeye ait olur. Aynı zamanda bu durum Türk dilinin ekleşme sisteminde her ekleşme (ve eklenme) olayı esnasında aynı şekilde yenilenerek gerçekleşmektedir. O halde, ekin tek (veya birden fazla) heceli oluşu, ekleşme düzeni bakımından bir önem arz etmediği gibi, bir yapı çeşidini de oluşturmaz. Yapıyı oluşturan, ekin fonksiyonu, sözün dizisi içerisindeki yeri ve sırası, eklendiği kelime ile arasındaki ilişkidir. Yani anlam (kelime) ile görevin/işlevin/fonksiyonun (ek), asıl unsur + yardımcı unsur hiyerarşisi eşliğinde yerdaş ve yandaş karşıtlık temeli üzerinde inşa ettiği binadır.

¹⁵ “Birden fazla ekin birleşmesinden oluşan ek” (Korkmaz 2010: 46), “Eklerin bir takımı da iki ekin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.” (Banguoğlu age.: 148), “Birleşik ekler tarihi süreç içinde en az iki basit ekin bir araya gelmesiyle oluşan eklerdir.” (Ceritoğlu 2011: 1240) “Birleşik ek, en sade tanımlamasıyla “Birden fazla ekin birleşmesinden oluşan ek” demektir.” (Çelik age.: 372) vb.

¹⁶ Bk. Keskin (age.: 332, 339)

¹⁷ “Hece, hançeremizin 0° noktasından başlayarak en az 10^olik bir doruğa ulaşıp yolunun üzerinde yine bir ses varsa onu da boğumlayarak tekrar 0° noktasına inmesi, kapanmasıdır.” (Turan 2011)

Öte yandan, basit ek yapısının belirlenmesindeki tek ölçü ses imiş gibi değerlendirildiğine göre, şu soruların da sorulması gerekmektedir: Üst sınıfta basit ek sınıfına bağlı alt sınıflar, kendi aralarında nasıl bir farklılık göstermiştir ki ayrı yapı sınıflarını oluşturabilmişlerdir ve kaç sese kadar basit ek, kaç sestten fazlası birleşik ek yapısına işaret etmektedir?

Esasında problemin temelinde yatan husus, şekilci bakış açıdır. Ekin yapısını seslerine bağlı görmek, bu şekilci bakış açısının sonucudur ve morfofonetik- morfofonemik karşıtlıkları yok saymaktır. Bu, eke sadece bir görüntü malzemesi olarak muamele etmek demektir.¹⁸ Halbuki “Kelimelerde anlam ile şekil, eklerde ise işlev ile şekil arasındaki karşıtlık ilişkisi takip edilmelidir. ...: telaffuz ile anlam/işlev karşıtlığı olarak adlandırılabilir karşıtlık, kelime ve eklerin telaffuz değerleriyle anlam ve işlevlerinin birbirlerini karşılamalarını içeren, başka bir adlandırmaya göre morfofonetik diziliş ile morfofonemik dizilişin karşıtlığıdır.” (Turan 2018: 101) Ekleşme dizisinde herhangi bir morfem (kelime veya ek) telaffuz değerine sahip olmayabilir; ancak bu onun görev/işlev değeri olmadığı anlamına gelmez. Mesela; *yap-Ø-ar+im+Ø* ve *yap-ma-Ø+m+Ø* ekleşme örneklerini mukayese edersek, birinci örnekte morfofonetik olarak telaffuz edilen *-ar* geniş zaman ekinin karşıtlığında, ikinci örnekte morfofonemik olarak var olan *-Ø* geniş zaman eki, telaffuz değeri olmadığı için yok sayılamaz. Yani, ekin yapısının oluşmasında sesin bağlayıcılığı yoktur.¹⁹ Ayrıca, eklerin yapısı seslerinin sayısı ve niteliğine göre değişecek olsaydı, aralarında yandaş karşıtlık ilişkisi kurulamazdı. Halbuki yandaşlık ilişkisi tamamen göreve göre ortaya çıkmaktadır.²⁰ Nihayetinde şu ifade edilmelidir ki sesin ve ekin birbirinden bağımsız tek yapısı vardır. Bu yapılar birleşmezler. Ancak biri diğersinin yani ses, ekin malzemesi olur. Dolayısıyla da bu iki farklı yapı, tek bir yapı olarak değerlendirilemez.

Böylece, basit ek hakkındaki inceleme ve değerlendirmelerden sonra birleşik ek sınıfları hakkında söylenenlere geçilebilir. Birleşik ekin nasıl açıklandığı konusunda daha önce bilgi verilmişti; ancak burada da kısaca hatırlatmak faydalı olabilir. Birleşik ek konusunda genel itibarıyla, başlangıçta Türkçede eklerin tek sestten (veya tek heceden) ibaret olması gerektiği, bir ekin birden fazla sese (veya heceye) sahipse onun birleşik ek olduğu veya birleşik ekin birden fazla (veya en az iki basit) ekin birleşmesinden oluştuğu ifade edilmektedir. Ayrıca, öncelik- sonralık ilişkisi değişmekle birlikte, kelimelerle eklerin veya birden fazla kelimenin de birleşerek birleşik ek oluşturduğu yönündeki izahlara da rastlanmaktadır.

Buna göre, eklerin ses sayısının biri (veya bazen ikiyi) aşması durumunun bir birleşik yapı örneğinin varlığına işaret ettiği, aştığı oranda o birleşik yapının parçalarının da sayıca fazlalaştığı farz edilmektedir. Ancak önemli olan görev unsurunun sahip olduğu seslerin sayısı değil, icra ettiği fonksiyondur. Zira ek, ek kimliğini kelimenin karşıtlığında ve bir görev icra ettiği için kazanmaktadır.

¹⁸ Bu tavır, aynı zamanda hecenin yapısı konusunda söylenenleri hatırlatmaktadır. Bilindiği üzere, hecenin yapısı ve sınıfları da aynı eklerde olduğu gibi açıklanmaktadır. Ancak hecenin yapısı ve sınıfları da seslerinin sayısı ve ünlü/ünsüz olmasıyla belirlenemez.

¹⁹ Ayrıca, yardımcı unsur olan ek bağımlı olduğundan, asıl unsur olan kelimeye göre gerçekleşen bir fonetik uyum sürecinin sonucunda eklenir; yani ne şekilde ekleneceği yine kelimenin yönetimindedir. Zira, eklerin alomorfları (alt şekiller) da bu fonetik uyum sürecinin bir tezahürü olarak meydana gelmektedir.

²⁰ Bu durumun basit bir örnek üzerinden sağlanması yapılabilir: Bir kelimeye önce basit ekler, sonra birleşik ekler eklenir, denemez. Ama önce yapım ekleri, sonra çatı ekleri eklenir, denebilir.

Türk dil bilgisi ile ilgili birçok kaynakta birleşik yapıda olduğu söylenen çok sayıda ek-araştırmacıların onların kökenleri hakkında verdiği bilgilerden yola çıkarak yaptığı yapı izahlarıyla birlikte- Keskin (age.: 2020) tarafından derlenerek bir sınıflamaya tabi tutulmuştur. Bu sınıflamaya göre, birleşik eklerin kendi içinde oluşturduğu alt yapı sınıfları özetle şu şekilde ifade edilebilir: “1. İki unsurun birleşmesinden oluşan ekler (iki sözcüğün birleşmesinden oluşanlar, sözcük ve ekin birleşmesinden oluşanlar, iki ekin birleşmesinden oluşanlar), 2. Üç unsurun birleşmesinden oluşan ekler (üç sözcüğün birleşmesinden oluşanlar, ek+sözcük+ek yapısında oluşanlar, üç ekin birleşmesinden oluşanlar)”

Burada bu sınıfların bütün örneklerine yer verilmesinin mümkün ve daha önce de belirtildiği gibi gerekli de olmadığı ifade edilmekle birlikte, bunlardan bazıları ve haklarında yapılan izahlar kısaca hatırlatılabilir: “-DA mastar eki, + ÇI isimden isim yapım ekinin birleşmesiyle oluşan sıfat-fiil eki: -DAÇI, -mA- fiilden fiil yapım eki, -z fiilden isim yapım ekinin birleşmesiyle oluşan sıfat-fiil eki: -mAz...- vd.” (Keskin age.: 334) gibi ekler iki ekin; “...-mA- fiilden fiil yapım eki ve -dI zarf ekinin n pekiştirme unsuruyla birleşerek oluşturduğu zarf-fiil eki: -mAtI(n)” (Keskin age.: 340) üç ekin; “+gA yön durum eki, ur- fiili -u zarf- fiil ekinin birleşmesiyle oluşan yön durum eki: +gArU (Keskin age.: 340) ek+sözcük+ekin; “il- fiilinin -(i)g fiilden isim yapım ekiyle birleşmesinden oluşan isimden isim yapım eki: +IIg, +IUg; *si zamirinin +z çokluk ekiyle birleşmesinden oluşan: - siz eki”; +çA eşitlik durumu ekinin ok pekiştirme edatı birleşmesiyle oluşan isimden isim yapım eki: +çAk ~ +çUk ...” (Keskin age.: 332, 333) sözcük+ ek veya ek+sözcüğün; “ay ünleminin ben zamiriyle birleşmesinden oluşan teklik birinci şahıs emir eki: -(A)yIn” (Keskin age.: 332) iki sözcüğün; “A ünlemi ve lA pekiştirici sözcüğünün mIz zamiriyle birleşmesinden oluşan çokluk 1. şahıs eki: -AlIm” (Keskin age.: 339) üç sözcüğün birleşmesiyle oluşan birleşik eklerdendir.²¹

Birleşik ek yapısının kendisine bağlı addedilen bu alt yapı sınıflarına bakıldığında, basit ek yapısının tasnifinde ölçü kabul edilen “ses”in yerini “unsur”un aldığı görülmektedir. Bu defa ölçü, sadece nicelik değeriyle karşımıza çıkarılmakta, kaç adet kelime veya ekin birbirleriyle veya kendi türleriyle birleştiği üzerine sınıflar belirlenmektedir. Fakat bu noktada ilginç olan şu ki basit eklerde sadece sesler (ve nitelikleri) üzerinde uygulanan matematik hesabı, birleşik eklerde Türk dilinin ekleşme düzeninin birbirini karşıtlık halinde var eden iki unsuru anlam (kelime) ve görevler (ek) üzerinde uygulanmaktadır; yani bir nevi anlamlar ve görevler sayılmaktadır. Kelime veya ek fark etmeksizin, bu iki gramer unsurunun kendi türünden veya diğer türden olan gramer unsurlarıyla birleşme durumu takip edilmektedir. Buna göre, birleşik ek yapısının oluşmasında ve kendi içinde sınıflandırılmasında, birleşme hadisesinin ekler veya sözcüklerle-ekler arasında olup olmadığı ve birleşen unsurların kaç adet olduğunun dikkate alındığı anlaşılmaktadır.

²¹ Ayrıca burada kaydettiklerimiz dışında birleşik ek olarak sunulan çok sayıda başka morphem de mevcuttur. Bunlardan bazıları: “...ev-ceğiz <ev-cüğ-öz, düz-el- <düz-e-l-, kes-tir- <kes-it-ür-...” (Banguoğlu age.: 148); “... -n- dönüşlü çatı eki üzerine -ç ekinin gelmesi ile kurulmuş: -nç: gülünç, korkunç...” (Bozkurt 2017: 231), “+lAmA (Çelik age.: 376), “...+leyin (<+le-y-in), ... -mser (<+m+se-r) ...” (Korkmaz 2009: 18), “+lAn” (Ertane Baydar 2016: 166), “-DIğIndA” (Kerimoğlu 2020: 127), “... -InçA, -leyin, -mAkIszIn, -mAktA vb...” (Üstünova 2008: 24-25), “-Dik+çA, -mIş+çA, -(y)Ası+ya, -(y)An+dA, -Dik+iyelik+çA..., -(y)AcAK+çAsInA...-(V)r -mAz, -DI+kişi -(y)AlI...-mAdAn önce...” (Gülsevin 2000: 143)

Buna ilaveten birleşik ek yapısının tespitinde kabul gören bu ölçünün duruma göre değiştiği de fark edilmektedir. Şöyle ki birleşik ek yapısının oluşmasında, bir kısmında başlangıçta (tabir yerindeyse doğuştan) farklı farklı görevleri olan eklerin birleşip daha da farklı bir eki oluşturması söz konusu iken, başka bir kısım birleşik ekin ise köken olarak kelime olan bir unsurun bir (veya birden fazla) ek/kelimeyle birleşip birleşik bir eki oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu durumdan hareketle, burada iki ana sorunun mevcut olduğu söylenebilir. Birinci sorun; esasında ayrı ayrı görevlere sahip olan birden fazla ekin birleşip farklı bir görevi icra ettikleri düşüncesi, ikincisi de kökenle yapının birbirine karıştırılmış olmasıdır.

Öncelikle başlangıçta farklı görevlere sahip eklerin birleşerek daha farklı bir görevi yerine getirdiği düşüncesinin altında yine tamamen şekle bağlı bir bakış açısının yattığı belirtilmelidir. Türk dilinin işleyişi bakımından bu düşünce, iki temel problemi içermektedir: Eklerin doğuştan (veya başlangıçta) bir görevinin olması ve görevlerin birleşmesi. Eklerin doğuştan bir göreve sahip olduğu görüşü, onun yeri ve bağlamından koparılarak etiketlenmesi demektir. Halbuki Türk dilinde hiçbir görev, şekle bağlı değildir. O şekle, o fonksiyonu veren ekleşme sistemidir; yani ek fonksiyonunu bulunduğu yerde kazanır. Bununla birlikte morfofonetik-morfofonemik karşıtlıkların mukayesesiyle şekle fonksiyon tayin edilir.

Mesela; yukarıda iki ekin birleşerek bir birleşik ek oluşturduğuna dair verilen “-DA mastar eki, + ÇI isimden isim yapım ekinin birleşmesiyle oluşan sıfat-fiil eki: -DAÇI” (Keskin age.: 334) örneğini ele alalım. Buna göre -DA’nın bir mastar eki, +ÇI’nın da bir isimden isim yapma eki olduğunun söylenmesi, bu morfemlerin zikredilenlerin dışında yerine göre icra ettiği başka görevlerin de olabildiği gerçeğinin yok sayılması demektir. Elbette, -DA’nın ve +ÇI’nın mastar ve yapım eki görevleri, ekleşme dizisindeki yerleri ve o yerlerde o şekillerle kazandıkları görevleriyle alakalı olarak ortaya çıkmış olabilir. Ancak bu şekillerin bu görevlerle doğduğu, aynı zamanda sadece bu görevlerle varlıklarını devam ettirdikleri gibi bir yaklaşımı anlamak kolay olmasa gerektir. Bir diğer gariplik ise, bu şekillerin zikredilen bu görevlere sıkı sıkıya bağlı olmasına rağmen birleşik ek oluşumunda bu esas görevlerini bırakmasıdır. Esas görevlerini bırakarak oluşturdukları birleşik ek de yeni bir görevle etiketlenmekte ve o da, birleşerek kendisini oluşturan eklerde olduğu gibi, yeni göreviyle varlığını devam ettirmektedir/ettirecektir. Bu durumda şekiller ve görevler arasında birbirine sıkı sıkıya bağlı bir ilişkinin varlığını makul gören bir düşünce yapısı, elbette ki görevlerin birleştiği fikrini de yadırgamayacaktır. O halde, görevlerin birleşmesi ile ilgili olarak şekil iki tane, görev tek mi denilmek istenmektedir? Ortada iki şekil varsa iki görev olmak zorundadır; çünkü bir şekle iki görev yüklenemez, yani görevler birleşemez.

Ekin kökeniyle yapısının birbirine karıştırılması durumuna gelince; öncelikle gramerde şekilden önce görev/işlev/fonksiyonun açıklanmasının ve senkronik bir yapı içinde açıklanmasının gerekliliği dile getirilmelidir. Daha sonra tarihi devirler için açıklama yapılabilir. Yani, bir ek köken ilişkisi bakımından anakronik olarak iki ektir, denebilir. Fakat, eş zamanlı yani senkronik olarak denemez. Çünkü görevlendirme eş zamanlıdır. Eş zamanlılık, bir ekin hangi ekten önce ya da sonra eklendiği ve eklendiği o yerde o şekille kazandığı görevi kapsar.

Öte yandan, kullanılan şekil art zamanlı bir morfolojik değişiklik geçirmiş olabilir. Bu sebeple, senkronik ilişkinin anakronik ilişkiye dayandığı söylenebilir. Çünkü anakronik karşıtlıklar,

senkronik karşıtlığa dönüştürülmeden kullanılamazlar. Mesela; bu duruma kelime iken eke dönüşerek bir morfolojik değişiklik geçiren $+ben > +[(y)(I)]m$ eki örnek verilebilir. $+m$ 'de, fonetik bakımdan dudaklılık niteliği anakronik olarak ve dış-geniz sesi n de pronominal değer olarak bulunmaktadır. Eğer ekteki b sesinin etkisiyle $n/> m/$ dudaklılaşması olmasaydı, diğer karşıtlıklar anlaşılamazdı. Bu durumda $+ m$, morfofonetik olarak $+be$ ve $+n$; morfofonemik olarak ise birinci şahıs eki ve teklik eki karşıtlığındadır.²² (Turan 2006)

Değerlendirme ve Sonuç

Türkçenin eklerinin yapısı konusunda araştırmacıların büyük bir kısmı tarafından kabul gören basit-birleşik şeklindeki sınıflamanın, hem söz konusu sınıfların belirlenmesinde etkili olan hareket noktaları hem de yarattığı sonuçlar bakımından problemlili taraflarının bulunduğu ortaya konulmuştur. Bu tasnifin Türkçenin grameri bakımından, neyi ifade ettiğine ilişkin tespit ve değerlendirmelerimizi şu şekilde maddeleştirerek sonuca bağlayabiliriz:

1. Basit ve birleşik ek yapısı sınıflarının belirlenmesinde Türk dilinin ekleşme düzenine uyan ve tutarlı bir ölçünün mevcut olmadığı fark edilmektedir. Birinde ses, hece gibi unsurlar ölçü olarak kabul edilirken; diğerinde ekler, kelimeler için içine katılmaktadır. Bununla birlikte bu kıstasların hangisinin ne zaman dikkate alınacağı da duruma göre değişmektedir; yani duruma göre ses, hece, ek veya kelime öncelik kazanmaktadır. Değişmeyen tek şey ise sayı/nicelik hesabıdır. Ses, hece, kelime veya ek, hangi gramer unsuru söz konusu ise, sayılmaktadır. Ancak yapının kendisi, tek bir teşekkül sistemini ifade eder. Dolayısıyla malzemeyi arttırmak veya eksiltmek yapıyı arttırmamakta veya eksiltmemektedir.

2. Ekleşme dizisinin kelime ve ekten ibaret olan iki unsuru zaten sistemin kendisi sayesinde birbirleriyle yapılandırılarak ayırt edilmiştir. Bu unsurların anlam ve görev karşıtlığı onlara aynı zamanda yapı (ve şekil/anlam/görev) özelliklerini de kazandırmış durumdadır. Nitekim bunun sayesinde kelimenin anlam unsuru, ekin de görev unsuru olduğu anlaşılmaktadır.

3. Sesin ve ekin birbirinden bağımsız tek yapısı vardır; bu sebeple bu iki farklı yapının tek bir yapı olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Ekin hangi seslerle ekleneceği fonetikle ilgilidir. Hangi göreve hangi sesin tahsis edileceği, yandaş ve yandaş karşıtlıklar sayesinde belirlenmektedir. Çünkü hangi göreve ihtiyaç varsa, o görevi icra edecek şekil ona göre tayin edilmekte, seçilmektedir. Ekin yapısını sese bağlı değerlendirmek, ekleşme düzenindeki morfofonetik-morfofonemik karşıtlıkları yok saymak anlamına gelir. Oysaki telaffuz değeri olmayıp, görev değeri olan ekler vardır: $+/- \emptyset$ gibi.

4. Türk dilinde eklerin şeklinin bir öneminin olmadığını söylemek de uygun olmaz; fakat eke ait şekil, yer-yapı-görev ilişkisine bağlı olarak oluşmaktadır. Dolayısıyla bir ek şeklinden dolayı görev kazanmaz ve şeklinden dolayı farklı bir yapı özelliği de göstermez.

5. Eklerin birleşmesi hususunda, eğer iki şekilden söz ediliyorsa iki görev olmak durumundadır. Çünkü bir şekle iki görev yüklenemez. Diğer bir deyişle, görevler birleşemez.

²² [*keltiben > geldim* ($<gel-\emptyset-di+\emptyset+m/ gel-\emptyset-di+m+\emptyset$)]

6. Elbette ki ekin kökeni bakımından bir değerlendirme yapılabilir; ancak bu değerlendirmenin eş zamanlı olarak yapılması imkân dahilinde değildir; zira görevlendirme işleminin kendisi eş zamanlıdır.

7. Ekte yapıyı oluşturan şey; onun görevi, sözün dizisi içerisindeki yeri ve sırası, ses kültürüdür. Yani anlam ile görevin, aralarındaki ilişkiye göre, yerdâş-yandaş karşıtlık temeli üzerinde asıl unsur + yardımcı unsur hiyerarşisi eşliğinde oluşturduğu kompozisyonudur.

8. Sonuç olarak yapı, doğası gereği tek olmak zorundadır. Her gramer unsuru için bu böyledir ve her gramer unsurunun yapısı kendisine hastır. Buna göre, Türk dilinde kelime karşıtlığında var olan ekin yapısı tektir, dolayısıyla basit ve/veya birleşik ek yoktur.

Kaynaklar

- Arat, Reşit Rahmeti (1955). “Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı”. *TD IV*, 43, s. 396-400.
- Banguoğlu, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay., s. 187.
- Biray, Nergis ve Esra Gül Keskin (2015). “Birleşik Eklerle İlgili Bir Teori Denemesi”. *Türk Kültürü* 2015/2, s. 109-135.
- Bozkurt, Fuat (2017). *Türkiye Türkçesi (Dilbilgisi-Anlatım)*. Konya: Eğitim Yayınevi. 5. Baskı.
- Ceritoğlu, Murat (2011). “Türkiye Türkçesindeki Çok Görevli Eklerin Tespiti ve Sınıflandırılması”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (3). s. 1239 -1248.
- Çelik, Anıl (2018). “Türkiye Türkçesi Ağzlarında {+lAmA} Birleşik Ekinin Hastalık Adları Türetme İşlevi Üzerine”. *Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 72, s. 372-384.
- Delice, H. İbrahim (2014). Türkçenin Ekleri Yapı Açısından Nasıl Sınıflandırılmalıdır?. *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 03 Eylül- 04 Ekim 2013, İstanbul*, s. 295-309. https://www.academia.edu/4722534/T%C3%9CRK%C3%87EN%C4%B0N_EKLER%C4%B0_YAPI_A%C3%87ISINDAN_NASIL_SINIFLANDIRILMALIDIR, [Erişim: 20.10.2020]
- Doğan, Ahmet Turan (2019), “Türkiye Türkçesinde Dilbilimsel Uzatım Örneği Olarak -(X)n, -(X)l-Çatı Eklerinin Üst Üste Kullanımı”. *SUTAD*, s. 53-72.
- Doğan, Enfel (2014). “Türkiye Türkçesinde Addan Zarf Türeten Birleşik Ekler Üzerine”. *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. C. L*, s. 11-28.
- Gökçe, Faruk (2013). *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gülsevin, Gürer (2000). “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, s. 122-143.
- Ertane Baydar, Arzu Sema (2016). “i- Fiili Üzerine”. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi Yıl:4, Sayı:7*. s. 164-171.

- Hirik, Erkan (2017). “Türkiye Türkçesinde ‘Eş Zamandalık’”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, TAED-60*, s. 203-226
- İlhan, Nadir (2019). “Türkçede Kelimelerin Ekleşmesiyle Ortaya Çıkan Ekler”. *The Journal of Academic Social Science Studies Sayı: 75*, s. 149-162.
- Karaca, Hasan (2014). “Birlikte Eklerin İşlevleri”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences 13 (1)*. s. 91-98.
- Karadoğan, Ahmet (2004). “Türkiye Türkçesinde Birleşik Eklerle Oluşturulmuş Sözlük Öğeleri”. *Türk Dili, C. LXXXVIII, S. 634*, s. 542.
- Kerimoğlu, Caner (2020). *Sorularla Dilbilgisi Yazımı ve Öğretimindeki Tartışmalar Dilbilgisi Yazımı ve Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi. Genişletilmiş 4. Baskı.
- Korkmaz, Zeynep (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları. 2. Baskı.
- Korkmaz, Zeynep (1960). “Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişi Üzerine”. *TDAY-Belleten*, s. 173-180.
- Korkmaz, Zeynep (2000). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. Ankara: TDK Yay.: 598.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yay., 3. Baskı.
- Kuş, Bahri (2018). “Tasvir Ek Fiilinin Yapısı”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, TAED-62*, s. 73-82.
- Kuznetsov, P. (1997). “Türkiye Türkçesinin Morfoetimolojisine Dair”, *TDAY-Belleten*, s. 193-262.
- Sarı, İsa (2015). “Dilbilgisel Uzatım ve Türkçedeki Yaygın Örnekleri”, *Turkish Studies*, Volume 10/16, s. 1011-1032.
- Topçu, Çiğdem (2020). “Türkçede Bir Sıfat Fiil İşlevi Olarak Alışkanlık”. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi Yıl:2020, Sayı: 20*. s. 191-202.
- Turan, Zikri (2008). “Gösterme Sıfat Fiili”. *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, s. 235-244.
- Turan, Zikri (2018). “Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları”. *Bilig 35.*, s. 97-110.
- Turan, Zikri (2006). Türk Dilinin Genel Yapı Problemleri Dersi Notları.
- Turan, Zikri (2011) Türk Dilinin Ses Bilgisi Dersi Notları.
- Üstünova, Kerime (2008). *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçimbilgisi)*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Üstünova, Kerime (2014). *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*. Bursa: Sentez Yayıncılık.